

SEVR VE LOZAN ANTLAŞMALARI HAKKINDA KARŞILAŞTIRMALI BİR DEĞERLENDİRME

Temuçin Faik ERTAN*

ÖZ

Birinci Dünya Savaşı'nın genel sonuçlarına bakıldığında çok uluslu imparatorlukların ve savaşı kaybeden monarşilerin yıkıldığı, yerlerine ulusal devletler ile cumhuriyet rejimlerinin kurulduğu görülür. Osmanlı Devleti de savaşı kaybeden devletlerden biri olarak benzer sonuçla karşı karşıya kalmıştır. Osmanlı Devleti'nin sonunu hazırlayan Sevr Antlaşması'na karşı, Mustafa Kemal Paşa önderliğinde yürütülen mücadele, hem Osmanlı Devleti'nin yerine yeni bir Türk Devletinin kurulmasına hem de Sevr Antlaşması'nın yerine yeni bir barış antlaşmasının imzalanmasına yol açmıştır. Bu bağlamda başta şekil ve içerik olmak üzere pek çok noktada birbirinden ayrılan Sevr ve Lozan Antlaşmaları farklı temeller üzerine inşa edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Birinci Dünya Savaşı, Doğu Sorunu, Lozan Antlaşması, Milli Mücadele, Sevr Antlaşması.

A COMPARATIVE ASSESSMENT ABOUT LAUSANNE AND SEVRES TREATIES

ABSTRACT

According to the general consequences of the First World War, it is seen that multi national empires and monarchies were collapsed and instead of them national states and republican regimes were established. Also the Ottoman State, as one of the defeated countries in the war, encountered a similar consequence. Against the Sevres Treaty that bring the fall of Ottoman State, the resistance which was organised and directed under the leadership of Mustafa Kemal, caused not only the establishment of a new Turkish State instead of Ottoman State but also signing a new peace treaty instead of Sevres Treaty. In this context, the two treaties, which are seperated initially in terms of both form and content and many other aspects, established on different bases.

Keywords: First World War, Eastern Question, Lausanne Treaty, National War of Independence, Treaty of Sevres.

* Prof. Dr., Ankara Üniversitesi, Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü. E-posta: tfertan@ankara.edu.tr

Giriş

Antlaşmaların İmzalanma Süreçlerine Genel Bir Bakış

Sevr ve Lozan Antlaşmaları 20. yüzyılın başlarında Doğu Sorunu'nun çözümüne dönük çalışmaların bir parçası olarak imzalanmalarına karşın, kısa vadeli iki farklı sürecin sonunda ortaya çıkan siyasal belgelerdir. Her şeyden evvel her iki antlaşmanın da, Birinci Dünya Savaşı'nı sona erdiren sözleşmeler arasında ele alınması mümkün iken, hem şeklen hem de içerik açısından farklılıklar taşımaktadırlar.

Sevr Antlaşması genel olarak Birinci Dünya Savaşı'nın bir sonucu iken, özelde ise Mondros Mütarekesi sonrasında ortaya çıkan sürecin bir parçasıdır.¹ Buna karşılık Lozan Antlaşması da genel olarak Birinci Dünya Savaşı'nın sonuçları bağlamında ele alınabilecek bir siyasal gelişme iken, asıl olarak, özellikle de Türk Kurtuluş Savaşı'nın ve bu savaş sonucunda imzalanan Mudanya Mütarekesi'nin bir parçasıdır.²

Sevr ve Lozan Antlaşmalarına giden süreçle ilgili genel bir değerlendirme yapacak olursak, her iki siyasal gelişmenin de belli bir dönem birlikte yol arkadaşlığı yaptığını söylemek mümkündür. Ancak Sevr, Lozan'a göre daha önce imzalanmış olması nedeniyle Lozan Antlaşması'na giden süreçte ret ya da kabul mekanizmaları açısından bir hareket noktası oluşturmuştur. Daha açık bir deyişle Sevr, Lozan'a göre daha önce doğmuş, ama sadece Lozan'a göre değil, pek çok siyasal antlaşmaya göre de erken ölmüş, daha doğrusu ölü doğmuş bir antlaşma olarak tarihe geçmiştir. Ömür açısından Lozan'ı değerlendirecek olursak, Sevr'e göre daha sonra doğmuş, ancak sadece Sevr'e göre değil, Birinci Dünya Savaşı sonunda imzalanan diğer antlaşmalara göre de uzun ömürlü bir antlaşma olmuştur. Lozan Antlaşması'nın uzun ömürlü bir antlaşma olması, en son imzalanmasından dolayı değil, son derece gerçekçi olmasından kaynaklanmıştır.

Sevr Antlaşması'nın imzalanması sürecine geri dönecek olursak, 30 Ekim 1918'de İtilaf Devletleri ile imzalanan Mondros Mütarekesi sonucunda, Osmanlı Devleti'ne siyasi, askeri ve ekonomik açıdan ciddi sınırlamalar getirilmiş ve ülke işgallere açık bir duruma düşürülmüştür. Öte yandan Mütarekenin imzalanmasından birkaç gün sonra 7. madde gereğince başlayan işgallerin devam ettiği günlerde toplanan Paris Barış Konferansı ise

¹ Mondros Mütarekesi'nin koşulları için bkz. Seha L. Meray-Osman Olcay, **Osmanlı İmparatorluğunun Çöküş Belgeleri**, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Ankara, 1977, s. 1-5; İsmail Soysal, **Tarihçeleri ve Açıklamaları İle Birlikte Türkiye'nin Siyasal Antlaşmaları**, I. Cilt, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1983, s. 12-14.

² Mudanya Mütarekesi'nin koşulları için bkz. Soysal, **a.g.e.**, s. 63-66.

Sevr'e giden süreçte önemli bir kilometre taşıdır. Çünkü İtilaf Devletleri'nin yanı sıra, Osmanlı Devleti'nden ayrılan ve ayrılmayı tasarlayan unsurların da katıldığı konferansta, Osmanlı ülkesinin paylaşılması konusunda tartışmalar yaşanmış ve ileriye dönük kararlar alınmıştır.³

Ancak konu Osmanlı topraklarının paylaşımı olduğunda, Mondros Mütarekesi'nin öncesine, Birinci Dünya Savaşı yıllarına gitmek bir metodolojik zorunluluktur. Çünkü savaş yıllarında 1915-1917 yılları arasında yürütülen gizli diplomasi sonucunda Osmanlı toprakları İngiltere, Fransa, Rusya ve İtalya arasında paylaşılmış ve savaş sonrasına dair işgal planları yapılmıştır. İşte Paris Barış Konferansı toplandığında mağlup devletlere uygulanacak antlaşmanın esasları konusunda, İtilaf Devletleri'nin, paylaşmak için belki de en hazırlıklı oldukları ülke Osmanlı ülkesi idi. Hem savaş öncesine dayanan yüzlerce yıllık Doğu Sorunu, hem de Osmanlı Devleti'nin savaş sırasında göstermiş olduğu direnç, İtilaf Devletleri'ni savaş yıllarındaki paylaşma planlarını hayata geçirmek konusunda, daha da iştahlı bir duruma getirmiştir.

Paris Barış Konferansı, mağlup taraf olarak Osmanlı Devleti'nin geleceğiyle ilgili olumsuz gidişatı uluslararası ölçekte daha da belirgin hale getirirken, asıl hayal kırıklığını savaşın galip devletlerinden biri olan İtalya yaşamıştır. İtalya'nın Osmanlı ülkesini paylaşmak konusundaki hayal kırıklığı, Osmanlı Devleti açısından herhangi bir olumlu gidişe yol açmazken,⁴ savaş sırasında Osmanlı orduları ile birebir ciddi çatışmaya girmemiş olan Yunanistan, Anadolu'dan pay isteyen yeni bir güç olarak paylaşım listesine adını kaydettirmiştir. Bu açıdan Paris Barış Konferansı, Osmanlı Devleti'nin sınırlarıyla ilgili önemli bir değişiklik getirmezken, işgalci güçlere bir devletin daha eklenmesine yol açmıştır. Ayrıca başta Araplar olmak üzere, Ermeni ve Kürt unsurlara yakın geleceğe dönük vaatlerde bulunulması da ihmal edilmemiştir.

Özetle Paris Barış Konferansı'nda Osmanlı Devleti açısından paylaşım planları yeniden gözden geçirilmişse de, bu daha çok paylaşan aktörlerin payları üzerinden olmuştur. Bir başka deyişle Osmanlı Devleti'ne

³ Paris Barış Konferansı için bkz. Margaret Macmillan, **Paris 1919: Dünyayı Değiştiren Altı Ay**, (Çev. Belkıs Dişbudak Çorakçı), ODTÜ Geliştirme Vakfı Yayıncılık ve İletişim A.Ş., Ankara, 2004; Salahi R. Sonyel, **Türk Kurtuluş Savaşı ve Dış Politika Mondros Bırakışmasından Büyük Millet Meclisi'nin Açılışına Kadar**, C. I, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1973.

⁴ Bu ifade Osmanlı Devleti açısından geçerli olmakla birlikte, Anadolu hareketi açısından bakıldığında daha farklı bir manzara ortaya çıkmaktadır. Çünkü İtalya'nın yaşadığı hayal kırıklığı nedeniyle Anadolu'da denetiminde bulunan coğrafi alanda klasik bir işgalci güç gibi bir politika izlememesi, Türk Kurtuluş Savaşı'nın lehine bir durum yaratmıştır.

bırakılması düşünülen toprak parçasıyla ilgili önemli bir değişikliğe gidilmemiş, işgalci güçlerin payları konusunda yeni bir düzenleme yapılmıştır.

Aslında Mondros Mütarekesi'nin imzalanması, işgallerin başlaması ve Paris Barış Konferansı'nda paylaşım planlarının bir kez daha gözden geçirilmesi Sevr'e giden süreçteki önemli gelişmeler iken, işgallere karşı doğan tepki ve Mustafa Kemal Paşa'nın Anadolu'ya geçerek daha ileri seviyede bir direnişe önyak olması, örtülü de olsa Lozan'a giden süreci başlatan olaylar olarak değerlendirilebilir. Bu da yukarıda işaret edildiği gibi istemeden de olsa süreç açısından belli bir dönem yol arkadaşlığının başlaması bağlamında önemlidir.

Tekrar Sevr Antlaşması'na giden sürece dönecek olursak, Paris Barış Konferansı'nda belirlenen esaslar çerçevesinde savaşın öteki mağlup devletleri olan Almanya, Avusturya ve Bulgaristan ile 1919 yılı içerisinde, Macaristan ile de 1920'nin başlarında antlaşma imzalanmasına karşın,⁵ Osmanlı Devleti ile imzalanması düşünülen antlaşma gecikmiştir. Bu gecikmede ya da Osmanlı Devleti'nin en sona bırakılmasında iki nedenin etkili olduğu söylenebilir. Birincisi İtilaf Devletleri arasında Paris Barış Konferansı'nda başlayan görüş ayrılıklarının giderilmemiş olması; ikincisi ise Anadolu'da gelişen direniş nedeniyle işgalci güçlerin lehine asayişin sağlanamamasıdır. Başka bir deyişle Mondros Mütarekesi'nden amaçlanan ateşkesin sağlanamaması etkili olmuştur. Ancak 1920 yılının başlarında yaşanan bazı gelişmeler İtilaf Devletleri'nin harekete geçmesine neden olmuştur. Misak-ı Milli'nin ilanını cezalandırmak isteyen İtilaf Devletleri, İstanbul'un işgaliyle yetinmemişler ve daha sonra Sevr'de imzalanacak olan antlaşmanın esaslarını görüşmek üzere 18-26 Nisan 1920 tarihinde San Remo'da bir araya gelmişlerdir.⁶ San Remo Konferansı olarak da bilinen bu toplantının Ankara'da Büyük Millet Meclisi'nin açıldığı günlere denk gelmesi ise ilginçtir.

Türk temsilcilerden hiçbirine söz hakkı verilmeyen San Remo Konferansı'nda, gecikmiş de olsa Osmanlı Devleti'ne uygulanacak antlaşmanın esaslarında uzlaşmaya varan İtilaf Devletleri, Paris'e davet

⁵ Almanya ile 28 Haziran 1919 tarihinde Versay Antlaşması, Avusturya ile 10 Eylül 1919 tarihinde Saint Germain Antlaşması ve Bulgaristan ile 27 Kasım 1919 tarihinde Neulliy Antlaşması imzalanmıştır. Macaristan ile ise 4 Haziran 1920'de Trianon Antlaşması imza edilmiştir.

⁶ San Remo Konferansı ve sonrası için bkz. Erol Ulubelen, **İngiliz Gizli Belgelerinde Türkiye**, İstanbul, 1967, 238-243; Selahattin Tansel, **Mondros'tan Mudanya'ya Kadar**, C. III, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1978, s. 145 vd.

edilen Osmanlı Hükümeti temsilcisi eski sadrazam Tevfik Paşa'ya 11 Mayıs 1920'de⁷ koşulları açıklamışlardır.⁸ Son derece ağır koşullar içeren taslak, o güne kadar teslimiyetçi bir siyaset izleyen Osmanlı Hükümeti tarafından bile tereddütle karşılanmıştır. Ancak Haziran 1920'de başlayan Yunan ileri harekâtı karşısında çaresiz kalan Damat Ferit Hükümeti, İngilizleri kızdırmamak üzerine inşa ettiği genel politikasının da bir gereği olarak antlaşmayı imzalayacağını açıklamıştır.

Sevr Antlaşması'nın imzalanması süreci ana hatlarıyla bu şekilde seyrederken, Lozan Konferansı'na giden yol çok daha farklıdır. Öncelikle Mondros Mütarekesi sonrasındaki işgallere karşı gelişen direniş, Mustafa Kemal Paşa'nın Anadolu'ya geçmesinden sonra genelgeler ve kongrelerle tek merkezden yönetilmeye başlanmış ve Anadolu'nun etkisiyle, Mebusan Meclisi'nde Misak-ı Milli'nin kabul edilmesine kadar uzanmıştır. Mekanik bir tarih anlayışının doğru olmadığı anlayışına sadık kalarak bir yorum yapacak olursak, Türk ulusunun önce Mondros Mütarekesi, ardından da Sevr Antlaşması koşullarına direndiği günler -o sırada belli olmamakla birlikte- aslında yeni bir antlaşmaya doğru atılan adımlardır. Doğu ve güney cephelerindeki askeri gelişmeler sonucunda TBMM'nin hanesine yazılan siyasal kazançlar, Batı Cephesi'nde Yunan ordusuna karşı sağlanan nihai ve su götürmez askeri üstünlük sonrasında Mudanya Mütarekesi'nin imzalanmasına kadar uzanmıştır. Bu süreçte yaşanan askeri ve siyasi gelişmelerin hemen hepsi birbirinin devamı niteliğinde olup, aşama aşama hayata geçen olaylardır. Söz konusu süreç Lozan Antlaşması ile tamamlanmıştır.

Müzakere yöntemi açısından her iki antlaşma arasında ciddi farklılıklar bulunmaktadır. Sevr Antlaşması'nda, Osmanlı ülkesini ilgilendirmesine karşın, Osmanlı temsilcilerinin katılmadığı, görüşlerinin dikkate alınmadığı görüşmeler sonrasında imza aşamasına gelirken,⁹ Lozan Antlaşması'nın imzalanması, Batılı devletler açısından Sevr kadar kolay olmamıştır. Lozan Antlaşması, Sevr'in tersine uzun bir görüşme maratonu sonrasında ortaya çıkan metin üzerindeki uzlaşma sonrasında imzalanmıştır.¹⁰ 20 Kasım 1922-24 Temmuz 1923 tarihleri arasında kesintilerle de olsa, iki aşamada cereyan

⁷ Aynı gün bir TBMM Heyetinin temaslarda bulunmak üzere Moskova'ya hareket etmiş olması ilginçtir. Yusuf Hikmet Bayur, **Türkiye Devleti'nin Dış Siyaseti**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1973, s. 48.

⁸ Meray- Olcay, **a.g.e.**, s. 7.

⁹ Sevr Antlaşması'nın koşullarının tartışıldığı ve ana taslağının belirlendiği San Remo Konferansı, sadece bir hafta (18-24 Nisan 1920) sürmüştür.

¹⁰ Burada yapılan görüşmelerde ele alınan konular için bkz. Cemil Bilsel, **Lozan**, C. II, İstanbul, 1933; Ali Naci Karacan, **Lozan Konferansı ve İsmet Paşa**, İstanbul, 1943.

eden Lozan Konferansı'nda, Türk Heyeti hemen her konuda Ankara'nın görüşünü almış ve 1600 civarında karşılıklı telgraf çekilmiştir.¹¹ Özetle Sevr ve Lozan Antlaşmalarındaki farklı heyetler, farklı zihniyetler, farklı müzakere süreçlerine yol açmıştır.

Süreç açısından Sevr ile Lozan Antlaşmaları arasında yapılacak olan genel bir değerlendirmede, Sevr'in; Birinci Dünya Savaşı'nın, Mondros Mütarekesi ve Anadolu'da yaşanan işgallerinin bir sonucu, Lozan Antlaşması'nın ise işgallere karşı gelişen direnişin ve Mudanya Mütarekesi ile sonuçlanan askeri başarıların bir sonucu olduğu söylenebilir.

Sevr ve Lozan Antlaşmaları'nın Şekil Yönünden Karşılaştırılması

Öncelikle her iki antlaşmanın da kapsamlı antlaşmalar olduğunu söylemekte yarar vardır. Çünkü her ikisi de sadece Birinci Dünya Savaşı'nın sonuçlarıyla ilgili değildir. Hem Sevr hem de Lozan, uzun yıllardır gündemde olan Doğu Sorunu'nu çözmek iddiasıyla toplanan konferanslar, bu konferanslarda yapılan görüşmeler sonrasında imzalanan antlaşmalardır.¹² Bu nedenle de sadece Birinci Dünya Savaşı sonrasındaki düzen için değil, yüzlerce yıldır birikmiş olan sorunları çözmek için savaşa doğrudan ilgisi olmayan konuların da ele alındığı toplantılar sonrasında imzalanmışlardır.

Sevr 433 madde,¹³ Lozan ise 143 maddeden oluşan bir antlaşmadır.¹⁴ Madde sayısına bakıldığında Sevr'in, Lozan'a göre daha kapsamlı bir antlaşma olduğu görülmektedir. Ancak Sevr'de herhangi bir ek protokol bulunmazken, Lozan'da çok sayıda ek protokol vardır. Lozan'da temel antlaşma dışındaki protokoller şunlardır: Boğazlar Rejimine İlişkin Sözleşme; Trakya Sınırına İlişkin Sözleşme; Oturma ve Yargı Yetkisi Konusunda Sözleşme; Ticaret Sözleşmesi; Türk ve Rum Nüfus Mübadelesine İlişkin Sözleşme ve Protokol; Sivil Tutukluların Geri Verilmesi ve Savaş Tutsaklarının Mübadelesine İlişkin Türk-Yunan Anlaşması; Genel Affa İlişkin Açıklama ve Protokol; Yunanistan'daki Müslüman Mallarına İlişkin Açıklama; Sağlık İşlerine İlişkin Açıklama; Adaletin Yönetimine İlişkin Açıklama; Osmanlı İmparatorluğu'nda Verilmiş

¹¹ Bu telgraflar için bkz. Bilal Şimşir, **Lozan Telgrafları**, C. II, Türk Tarihi Kurumu Yayınları, Ankara, 1994.

¹² Lozan Antlaşmasının asıl adının "Yakındoğu İşleri İle İlgili Lozan Konferansı" olduğu düşünülürse, Batılı devletlerin sadece Birinci Dünya Savaşı ve Kurtuluş Savaşı ile ilgili sorunları değil, çok daha derin bir geçmişe dayanan sorunları çözmek amacıyla oldukları anlaşılır.

¹³ Nihat Erim, **Devletlerarası Hukuku ve Siyasi Tarih Metinleri**, C. I, İstanbul, 1953, s. 525-691; Meray- Olcay, **a.g.e.**, s. 45-185.

¹⁴ Soysal, **a.g.e.**, s. 85-139.

Kimi Ayrıcalıklara İlişkin Protokol ve Açıklama; Lozan'da imza Edilen Bağıtların Kimi Hükümetlerine Belçika ve Portekiz'in Katılmasına İlişkin Protokol ve İki Devletin Açıklamaları; Britanya, Fransa ve İtalya'nın Silahlı Kuvvetlerince İşgal Edilen Türkiye Topraklarının Boşaltılmasına İlişkin Protokol ve Açıklama; Karaağaç Bölgesi ile İmroz ve Bozcaada'ya İlişkin Olarak Britanya İmparatorluğu, Fransa, İtalya, Japonya, Yunanistan ve Türkiye'nin İmzaladığı Protokol; Yunanistan'da Azınlıkların Korunması Konusunda, 10 Ağustos 1920 Günü Başlıca Müttefik Devletler ile Yunanistan Arasında Sevres'de Yapılan Andlaşma ve Trakya'ya İlişkin Olarak Bu Devletler Arasında Yine O Gün Yapılan Andlaşma ile İlgili Protokol; Sırp-Hırvat-Sloven Devleti'nin İmzasına İlişkin Protokol; Lozan Konferansı'nın Son Bağıtı.¹⁵ Söz konusu ek protokol, antlaşmalar ve açıklamalar göz önünde tutulduğunda Lozan'ın aslında hüküm açısından Sevr'e göre daha kapsamlı ve detaylı bir antlaşma olduğu görülmektedir.

Antlaşmalara giden süreçteki konferanslar arasında da farklar bulunmaktadır. Şöyle ki; Sevr Antlaşması Osmanlı Devleti'nin pek de muhatap alınmadığı konferanslar sonunda belirlenen metnin, Osmanlı Hükümeti'ne dikte ettirilmiş şekli iken, Lozan Antlaşması eşit koşullarda sürdürülen uzun müzakereler sonrasında imzalanmıştır. Bu nedenle de her iki antlaşmayı imzalayan devlet sayısında farklı rakamlar karşımıza çıkmıştır. Sevr Antlaşması'nı Osmanlı Devleti ile birlikte 19 devlet imzalarken, Lozan Antlaşması'nda TBMM Hükümeti ile birlikte sekiz devletin imzası bulunmaktadır. Devlet sayısındaki farklılık imzalayan delege sayısına da yansımıştır. Sevr Antlaşması'nda üçü Osmanlı Devleti delegesi olmak üzere 26 kişinin imzası bulunurken,¹⁶ Lozan Antlaşması'nda aralarında üç TBMM Hükümeti temsilcisinin de bulunduğu 11 kişinin imzası vardır.¹⁷

Antlaşma için görüşmelerin yapıldığı ve imzaların atıldığı yer açısından da iki antlaşma arasında farklılıklar söz konusudur. Sevr Antlaşması, Birinci Dünya Savaşı'nın galip devletlerinden biri olan İtalya sınırları içinde yer alan San Remo'da yapılan görüşmeler sonrasında varılan mutabakat sonrasında, bir başka galip devlet olan Fransa'nın başkenti Paris yakınlarındaki bir porselen fabrikasında imzalanmıştır. Ayrıca Sevr'e giden süreçte belirleyici olan mütarekenin de o tarihte Yunan toprağı sayılan Limni adasında imzalanmış olduğu unutulmamalıdır. Sevr Antlaşması'nın galip devletlerinin toprağında, daha doğrusu Fransa'da imzalanması şaşırtıcı

¹⁵ Soysal, a.g.e., s. 140-218.

¹⁶ Erim, a.g.e., s. 691.

¹⁷ Soysal, a.g.e., s. 139.

değildir. Öyle ki, İtilaf Devletleri'nin galip taraf olarak belirleyici olması yüzünden, Sevr dışındaki öteki antlaşmalar da Fransa'da imza edilmiştir.

Buna karşılık Lozan Konferansı, tarafsız bir ülke olan İsviçre'de toplanmış ve görüşmelerde ev sahipliğini de savaşın taraflarından biri değil, İsviçre Hükümeti yapmıştır. Yine Lozan'a giden süreçte etkili olan mütarekenin imzalandığı Mudanya'nın da Türk topraklarında olduğunu hatırlatmakta yarar vardır. Bu bağlamda sadece toplanma yerine ve müzakerelere kimin ev sahipliği yaptığına bakarak Lozan Antlaşması'nın, Sevr'e göre çok daha adaletli ve eşit bir diplomasi sonucunda imzalandığını ileri sürmek mümkündür.

Hukuki açıdan da inceleme yapıldığında Sevr ile Lozan arasında belirgin bir farklılığın olduğu görülür. Şöyle ki, Sevr Antlaşması Osmanlı Mebusan Meclisi'nin dağıtıldığı bir dönemde imzalandığı için parlamento onayından geçmemiş ve 22 Temmuz 1920'de toplanan Saltanat Şurası'nda yapılan görüşmeler sonrasında verilen karar doğrultusunda Osmanlı temsilcileri tarafından imzalanmıştır.¹⁸ Bu nedenle de Sevr Antlaşması'nın hukuksal yönünün son derece zayıf olduğuna dair yaygın bir kanı oluşmuş ve Sevr, ölü doğmuş bir antlaşma olarak nitelendirilmiştir. Anadolu'daki direniş nedeniyle hiç uygulanmadığı düşünülürse, hukuk ayağı da zayıf olan Sevr Antlaşması'nın gerçekten de ölü doğmuş bir siyasal belge olduğu söylenebilir.

Sevr Antlaşması'nda baskın olan hukuki dayanaksızlık Lozan için söz konusu değildir. Çünkü Lozan Antlaşması, iki dönemde gerçekleşen uzun görüşmeler sonucunda 24 Temmuz 1923'te imzalanmış ve 23 Ağustos 1923 tarihinde TBMM'de yapılan görüşmeler sonrasında onaylanmıştır.¹⁹ 1924 yılına gelindiğinde imzacı diğer ülkelerin parlamentoları tarafından onaylanması aşaması da tamamlanan Lozan Antlaşması, hukuki açıdan güçlü bir şekilde uluslararası ilişkilerin bir parçası haline gelmiştir.²⁰

Türk Kurtuluş Savaşı, genel olarak Birinci Dünya Savaşı'nın, özel olarak da Anadolu'daki işgallerin sonucunda ortaya çıkan askeri ve siyasi bir süreçtir. Birinci Dünya Savaşı'nın galip ama yorgun tarafı olan Müttefikler, Anadolu'daki işgallerini içeriden Rumluk ve Ermenilik'e dayandırırken, dışarıdan Yunan ordusunu öne sürmeyi tercih etmişlerdir. Bu nedenle de Türk Kurtuluş Savaşı ya da Milli Mücadele antiemperyalist bir nitelik

¹⁸ Meray-Olcay, **a.g.e.**, s. 35.

¹⁹ **Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi**, II. Dönem, C. I, s. 282-291.

²⁰ Lozan Antlaşması'nı imzalayan diğer devletlerin onay tarihleri: İtalya; 11.1.1924, İngiliz Avam Kamarası; 10.4.1924, Japonya; 6.6.1924, Fransa; 27.8.1924, Belçika; 7.1.1925, Portekiz; 28.5.1926. Soysal, **a.g.e.**, s. 80.

taşımakla birlikte, genel olarak Rum, Ermeni faaliyetleri ve Yunan işgaline karşı gelişmiştir. Birinci Dünya Savaşı'nda, Osmanlı Devleti ile neredeyse hiç savaşmamış olan Yunanistan, farklı bağlamlarla da olsa hem Sevr'de hem de Lozan'da imzacı devletlerden biri olmuştur. Bu süreçte daha ilginç olan konu, hem Sevr'de hem de Lozan'da imzası bulunan tek devlet adamının Venizelos olmasıdır. Bu yüzden bu iki antlaşmanın önemli muhataplarından birinin Yunanistan ve Venizelos olması, konuya bu pencereden de bakılmasını gerekli kılmaktadır. Megali İdea'nın en önemli savunucularından biri olan Eleftherios Venizelos, Sevr Antlaşması'nı Yunanistan Başbakanı olarak imzalarken, Lozan Barış Konferansı'na herhangi bir yetkili makamda bulunmamasına karşın Yunan heyetinin başkanı olarak katılmıştır. Bu nedenle Sevr ile Lozan arasında yapılacak bir karşılaştırmada, Venizelos'un her iki antlaşmanın imzalanmasından sonraki duygu ve düşünceleri oldukça önemlidir.

Sevr'in imzalanmasından yaklaşık üç yıl sonra Lozan'da ülkesinin çıkarlarını korumak üzere masaya oturan Venizelos, Lozan'ın altına imzasını attıktan sonra yaptığı açıklamada derin bir üzüntü yaşadığını ancak imzasını ülkesine hizmet bilinciyle atmış olduğunu belirtmiştir. Yunanistan'ı yenilgiye sürükleyen bir siyaset içine girdiklerini itiraf ederek sözlerine devam eden Venizelos, Yunanistan'ın iç meselelerine de değinmiş ve yine de geleceğe umutla bakılabileceğini vurgulamıştır.²¹

Her iki antlaşmanın genel sonuçları ve akıbeti de Venizelos'u destekler mahiyettedir. Öyle ki, hukuki dayanak açısından son derece farklı nitelik taşıyan iki antlaşmadan biri olan Sevr, hiç uygulanamayan bir proje olarak tarihe geçerken, Lozan bazı değişikliklerle de olsa uluslararası ilişkilerde kabul gören bir antlaşma olarak geçmişten günümüze ulaşmıştır.

Şeklen bakıldığında Sevr ve Lozan Antlaşmaları'nı Türkler açısından farklı hükümetlerin ve farklı temsilcilerin imzaladıkları görülür. Sevr Antlaşması'nın imza sürecinde İstanbul Hükümeti Sadrazamı Damat Ferit Paşa'nın önderliğindeki bir ekip etkili olurken, bu ekibin gerisinde Padişah Vahidettin yer almıştır. Buna karşılık Lozan Antlaşması'nın imzalanmasına giden süreci, başında Rauf Bey'in TBMM Hükümeti'ne bağlı ve İsmet Paşa'nın birinci delege olduğu bir heyet yürütürken, Heyetin arkasındaki en önemli güç Mustafa Kemal Paşa olmuştur.²² Ayrıca Sevr'i yönetim merkezi

²¹ Çağla D. Tağmat, "Lozan Barış Konferansı'na Yunanistan Tarafından Bakış: Venizelos'un Dünyasında Lozan", **Dokuz Eylül Üniversitesi Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi**, XIV/29, (2014/Güz), s. 163.

²² Lozan Konferansı'nda TBMM Hükümeti'nin temsili ile ilgili olarak bkz. Temuçin Faik Ertan, "Lozan Konferansı'nda Temsil Sorunu", **Atatürk Yolu Dergisi, Lozan Antlaşması Özel Sayısı**, Sayı: 53, 2013, s. 61-76.

(İstanbul) işgal altında bulunan bir hükümet imzalarken, Lozan Antlaşması'na, her türlü dış baskıdan uzak bir şehir olan Ankara'yı merkez edinen bir başka hükümet imza koymuştur. Kısacası hem temel güç hem hükümet hem de heyet bağlamında konferanslar Türkler açısından farklı seyretmiştir. Bu farklılık isimlerle sınırlı kalmamış, ilkelere de yansımıştır. İstanbul Hükümeti, Batılıların kendisine dayattıkları metne bağlı kalırken, TBMM Hükümeti'nin hareket noktasını Misak-ı Milli oluşturmuştur.²³

Sevr ve Lozan Antlaşmaları'nın İçerik Açısından Karşılaştırılması

Sevr ve Lozan Antlaşmaları'nı benzerlikler açısından incelemeye başlayacak olursak, her iki antlaşmadaki en belirgin, hatta tek diyebileceğimiz benzerliğin Doğu Akdeniz, Ortadoğu ve Kuzey Afrika'yı ilgilendiren hükümler içermeleri olduğu söylenebilir.

Örnek olarak her iki antlaşmada da Kıbrıs, Mısır, Libya ve Sudan'a dair hükümler vardır ve bu hükümler arasında ciddi benzerlikler bulunmaktadır. Sevr Antlaşması'nın dokuzuncu kısmı "Mısır, Sudan ve Kıbrıs" başlığını taşımaktadır. 101-112. maddeler Mısır ile 112-114. maddeler Sudan ve 115-117. maddeler ise Kıbrıs ile ilgilidir. Diğer yandan onuncu kısım Fas ve Tunus'a ayrılmış ve 118-119. maddede Fas, 120. maddede ise Tunus ile ilgili düzenlemeler yapılmıştır. Sevr Antlaşması'nın on birinci kısmı "Bingazi ve Adalar Denizindeki Cezayir" başlığıyla düzenlenmiştir. Doğu Akdeniz ve Kuzey Afrika ile ilgili hükümlerin ortak noktası, Osmanlı Devleti'nin tüm bu topraklardaki haklarından vazgeçmesi üzerinde toplanmıştır.

Lozan Antlaşması'nda da aynı topraklarla ilgili olarak Sevr'deki kadar kapsamlı olmamakla birlikte, bazı düzenlemeler yapılmıştır. Antlaşmanın 17-21. maddeleri Mısır, Sudan, Kıbrıs ve Libya ile ilgili olup, Türkiye'nin bu topraklardaki haklarından 5 Kasım 1914 tarihi itibarıyla vazgeçtiğine ilişkindir. Söz konusu maddelerle çoğunluğu İngiltere'ye bir kısmı da Fransa ve İtalya'ya ait olan çıkarlar korunmuş oluyordu. Ancak yeni Türk Devleti Kuzey Afrika'daki topraklarla ilgili "de facto" durumu kabullenmişti. Bu kabul, malumu ilan anlamı taşımasına karşın, Lozan görüşmelerinde temel izlenince olan Misak-ı Milli'den vazgeçilmesi anlamı taşıyordu. Çünkü söz konusu topraklar 28 Ocak 1920'de Mebusan

²³ Mustafa Kemal Atatürk de, 1927 yılında irad ettiği Nutuk'ta Sevr ve Lozan Antlaşmalarının yanı sıra diğer barış önerilerini de karşılaştırmalı şekilde ortaya koymuştur. Mustafa Kemal Atatürk, **Nutuk**, C. II, Türk Devrim Tarihi Enstitüsü Yayınları, İstanbul, 1960, s. 751-767. Ayrıca Nutuk'un içerik analiziyle ilgili olarak bkz. Hakan Uzun, **Atatürk ve Nutuk**, Siyasal Kitabevi, Ankara, 2006.

Meclisi'nde kabul edilen, daha sonra da TBMM tarafından benimsenen Misak-ı Milli sınırları içinde değildi. Ayrıca Lozan'a giden Türk heyetine verilen talimatnamede de bu topraklarla ilgili bağlayıcı bir hüküm bulunmamaktaydı. Ayrıca Türk Kurtuluş Savaşı da ilk andan itibaren Osmanlı Devleti'nin önceki yıllarda kaybettiği toprakları kurtarmak gibi bir amaca yönelmemiş ve iddialı görünmeyen, ancak gerçekçi bir hedefe ulaşmayı gaye edinmişti.

Sınırlar konusunda yukarıda belirtilen kısmi benzerlik doğu, batı ve güney sınırları için geçerli değildir. Sevr Antlaşması'nın 27-35. maddelerinde düzenlenen sınırlara göre Türkiye'nin Trakya sınırları Çatalca yakınlarındaki Podima- Kalikratya çizgisinden geçerken, Lozan Antlaşması'na göre Karaağaç Türkiye'de kalmak üzere Meriç Nehrine kadar genişletilmiştir.

Sevr'de İzmir, Ege Bölgesi ve Trakya bölgesi Yunanistan'a verileceğine; Antalya ve Konya civarının İtalyanların nüfuz bölgesi olacağına; Çukurova bölgesi ile Malatya-Sivas-Mardin bölgesinde Fransızlara nüfuz alanı oluşturulacağına dair koşullar bulunurken, Lozan'da bu hükümler tümüyle çıkarılmıştır.

Suriye sınırıyla ilgili olarak Sevr'de Karataş burnundan başlayarak Osmaniye, Bahçe, Gaziantep, Birecik, Urfa, Mardin ve Nusaybin'i güneyde ve Suriye topraklarında bırakan bir sınır çizilmişken, Lozan Antlaşması'nda 20 Ekim 1921'de TBMM Hükümeti ile Fransa arasında imzalanan Ankara Antlaşması'ndaki sınır kabul edilmiştir.

Irak sınırıyla ilgili hem Sevr'de hem de Lozan'da düzenlemeler yapılmıştır. Sevr Antlaşması'na göre Türkiye-Irak sınırı Musul'un kuzeyinden geçerken, Lozan Antlaşması'nda yapılan görüşmelerde uzlaşma sağlanamamış ve bu nedenle de sınırın tespiti antlaşmanın imzalanmasından 9 ay sonra yapılacak Türk-İngiliz görüşmelerine bırakılmıştır.

Yine Sevr'de Doğu Anadolu'da bir Ermeni devletinin kurulacağına ve bir Kürt özerk bölgesi oluşturulacağına dair koşullara da Lozan Antlaşması'nda yer verilmemiştir.

Sevr'e göre; Boğazlardan geçiş serbest olacak ve uluslararası bir komisyon tarafından yönetilecektir. Yasama ve yargı yetkisine sahip olan komisyonun kendi polis örgütü, bütçesi ve bayrağı da olacaktır. Buna karşılık Lozan Antlaşması'nda İtilaf Devletlerinin işgali tümüyle kalkacak ve Boğazlar Türkiye'nin başkanlığındaki uluslararası bir komisyon tarafından yönetilecekti. Bu komisyonda Türk temsilcinin yanı sıra Fransa, İngiltere, İtalya, Japonya, Rusya, Yunanistan, Bulgaristan, Romanya ve

Sırbistan'ın temsilcileri bulunacaktı. Ayrıca Çanakkale mıntkasında sahilden 20 kilometrelik bir bölge ile İstanbul Boğazı'nın her iki tarafının 15 kilometrelik mıntkası asker ve silahtan arındırılacaktı.²⁴

Sevr Antlaşması'nda İstanbul ile ilgili özel bir hüküm bulunmaktadır. Buna göre İstanbul Constantinople'dur. Türkiye'nin başkenti Constantinople'dur ve Sultan burada oturacaktır. Ancak Türkiye, anlaşma ile kendisine verilen görevleri yerine getirmese bu statüde değişiklik yapılmasını, bir başka deyişle kendisine bırakılan hakların da elinden alınmasını peşinen kabul edecektir. Lozan Antlaşması'nda ise İstanbul'a dair böyle hükme yer verilmemiştir.

Her iki antlaşmadaki sınırlarla ilgili hükümlere genel olarak bakıldığında, Lozan Antlaşması'nda Türklere bırakılan toprakların Sevr ile mukayese edilemeyecek kadar geniş olduğu görülür. Sevr Antlaşması ile neredeyse Orta Anadolu'daki çok küçük bir toprak parçasına sıkıştırılan Türkler için, Lozan Antlaşması Milli Mücadele'nin temel izlencesi olan Misak-ı Milli'ye büyük ölçüde ulaşmak anlamı taşıyordu.

Askeri kuvvetlerle ilgili olarak da her iki antlaşmada farklılıklar söz konusudur. Sevr Antlaşması'na göre; padişahın korunması için 700 kişilik bir güç oluşturulacaktır. Türkiye'nin sadece 35.000 kişilik ve top kullanmayan bir jandarma gücü olacaktır. Subay ve diğer yöneticilerin sayısı bu sayının 1/12'sini geçemeyecektir. Osmanlı ordusundaki toplam asker sayısı 50.700 olacaktır. Ayrıca Türkiye'yi askerlik konularında denetlemek için müttefikler arası düzenleme ve denetleme komisyonları kurulacak ve Türkiye'nin hava kuvvetleri ve uçakları olmayacaktır.

Lozan Antlaşması'nda askeri sınırlamaların tümü neredeyse kaldırılmış ve sadece Boğazlar bölgesi ile ilgili sınırlamalar getirilmiştir. Ayrıca Ege'deki adalarla ilgili olarak da hem Yunanistan'a hem de Türkiye'ye bazı askeri kısıtlamalar getirilmesi söz konusu olmuştur.²⁵

Görüldüğü gibi Sevr Antlaşması'nda askeri anlamda Osmanlı Devleti'ne getirilen yoğun sınırlamalar, Lozan Antlaşması'nda söz konusu değildir. Lozan'da sadece Boğazlar bölgesi için bir kısıtlama getirilmiştir.

Azınlıklar konusunda da her iki antlaşmada farklı hükümler bulunmaktadır. Sevr'de azınlıkların hakları genişletilirken, Lozan'da din

²⁴ Lozan'da Boğazlarla ilgili tartışmalar için bkz. Yılmaz Gürcan, **Lozan Barış Konferansında Boğazlar**, Alfa Yayınevi, İstanbul, 2003.

²⁵ Ege Adaları ile görüşmeler için bkz. Fuat İnce, "Lozan Barış Antlaşması ve Ege Adaları", **Atatürk Yolu Dergisi, Lozan Antlaşması Özel Sayısı**, Sayı: 53, 2013, s. 101-129.

esasına göre azınlık tanımlaması yapılmış ve tüm azınlıklar Türk uyruklu sayılmıştır. Yine Lozan Antlaşması'na göre Türkiye Hükümeti, doğum, milliyet, dil, soy ya da din ayırt etmeksizin, Türk halkının tümünün yaşam ve özgürlüklerini en geniş biçimde korumayı yükümlenmiştir. Diğer yandan aynı antlaşmada Müslüman olmayan azınlıklara mensup Türk yurttaşlarının, Müslümanlarla özdeş medeni ve siyasi haklardan yararlanması, böylece Türkiye'nin tüm halkının, din ayırt edilmeksizin, yasa önünde eşit olması öngörülmüştür.

Lozan Antlaşması'nda Sevr'den farklı olarak Türk-Yunan nüfus mübadelesi konusuna da yer verilmiştir. Buna göre Türkiye'de yaşayan Rumlarla Yunanistan'da yaşayan Türkler karşılıklı olarak değiştirileceklerdi. İstanbul'da yaşayan Rumlarla, Batı Trakya'da yaşayan Türkler bu değiş-tokuşun dışında tutulacaklardı.

Azınlıklar konusunda her iki antlaşma arasındaki derin farklılıklar, aslında Osmanlı Devleti ve Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş ve var olma dinamiklerini de göstermesi açısından önemlidir. Bu bağlamda Lozan Antlaşması, çok uluslu, çok dinli ve çok kültürlü bir geri tarım imparatorluğu olan Osmanlı Devleti'nden, ulusal ve üniter bir cumhuriyete, Türkiye Cumhuriyeti'ne geçişi de yansıtmaktadır. Bu yönüyle her iki antlaşma da, sadece sınırları belirleyen ya da savaş sonrası geleneksel ceza veya ödül içeren siyasi metinleri de aşan bir niteliğe sahiptir. Gerçekten de Sevr ve Lozan Antlaşmaları farklı ilke ve esaslar üzerine inşa edilseler de, hem uluslararası hem de ulusal nitelik taşıyan sözleşmelerdir. Azınlıklar ve uyruklukla ilgili olarak her iki antlaşmada da bulunan detaylı düzenlemeler bu tespiti destekler mahiyettedir.²⁶

Sevr ve Lozan'da geniş olarak ele alınan konulardan biri de ekonomik ve mali sorunlar olmuştur. Sevr'de kapitülasyonlar ve diğer imtiyazlarla ilgili olarak azınlıklar ve yabancılar lehine düzenlemeler yapılırken, Lozan Antlaşması'nda kapitülasyonlar -beş yıllık geçiş süresi saklı kalmak koşuluyla- bütün sonuçlarıyla kaldırılmış ve imtiyazların tasfiyesi yoluna gidilmiştir. Ayrıca Lozan Antlaşması'na göre Osmanlı Borçları, Osmanlı Devleti'nden ayrılan devletler arasında pay edilmiş ve ödenmesi de Düyun-u Umumiye Teşkilatı'nın düzenlemelerine bırakılmıştır. Düyun-u Umumiye

²⁶ Lozan'da azınlıklarla ilgili yapılan tartışmalar ve alınan kararlar için bkz. Levent Ürer, **Azınlıklar ve Lozan Tartışmaları**, Derin Yayınları, İstanbul, 2003.

Teşkilatı'nın görev alanı daraltılmış ve sadece Osmanlı Borçlarını düzenleyen bir örgüt haline indirgenmiştir.²⁷

Hem Sevr'de hem de Lozan'da savaş tazminatı ile ilgili hükümler yer almıştır. Sevr Antlaşması'na göre Osmanlı Devleti savaşta müttefiklere büyük ziyanlar vermiştir. Bu nedenle bu zararları tazmin etmek, aynı zamanda da gelişmesini sürdürmek zorundadır. Bunun için gerekli önlemleri almak amacıyla bir Maliye Komisyonu kurulacaktır. Buna karşılık Lozan Antlaşması'nın 58. maddesine göre Türkiye, Osmanlı Hükümetince İngiltere'ye ısmarlanmış olup Britanya Hükümetince 1914 yılında müsadere edilmiş savaş gemileri için ödenmiş bulunan paraların geri verilmesini istemekten vazgeçecektir.

59. maddede ise Türkiye'nin Yunanistan ile olan durumu düzenlenmiştir. Buna göre Yunanistan, savaş yasalarına aykırı olarak Anadolu'da Yunan ordusunun ya da yönetiminin eylemlerinden doğan zararların onarımı yükümlülüğünü tanıyacaktır. Ayrıca Türkiye de, Yunanistan'ın savaşın uzamasından ve onun sonuçlarından doğan parasal durumunu göz önünde tutarak onarım konusunda Yunan Hükümetine karşı her türlü istemlerinden kesinlikle vazgeçecektir. Buna mukabil, Yunanistan'dan istenen tamirat bedeli karşılığında Karaağaç Türkiye'ye verilecektir.

Sevr Antlaşması'na göre Türkiye'nin kabotaj hakkı olmayacaktır. Müttefikler Türk limanlarında istedikleri gibi insan ve eşya nakledebileceklerdir. Türkiye 1600 tondan yukarı gemilerini müttefiklere teslim edecektir. Lozan Antlaşması'nda ise bu sınırlamalar kaldırılmış ve Türk Hükümeti'nin yapacağı düzenlemeler geçerli hale gelmiştir.²⁸

Ekonomik ve mali konulardaki tartışmalar ile uzlaşılan ve uzlaşılamayan noktalara bakıldığında, tartışmanın asıl olarak tam bağımsızlık üzerinde düğümlendiği görülmektedir. Sevr Antlaşması ile zaten var olan ayrıcalıklarını daha da genişleten Batılı devletler, Lozan Antlaşması ile bu kez sadece Sevr ile elde ettikleri ayrıcalıkları değil, Sevr öncesine, hatta yüzyıllara dayanan ayrıcalıklarını da kaybetmişlerdir.

²⁷ Lozan Konferansı'nda yapılan tartışmalar ve sonrası için bkz. Beşir Hamitoğulları, "İktisadi Sistemimizin Oluşmasında Lozan Andlaşmasının Etkileri", **Lozan'ın 50. Yılına Armağan**, İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi, İstanbul, 1978, s.164-188.

²⁸ Bu konudaki tartışmalar için bkz. Tahir Çağla, "Türkiye'de Deniz Kabotajı Tekeli", **Lozan'ın 50. Yılına Armağan**, İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi, İstanbul, 1978, s.73-101.

Sonuç

Birinci Dünya Savaşı'nın son iki antlaşması olarak değerlendirilen Sevr ve Lozan Antlaşmaları, İtilaf Devletleriyle Türkler arasında imzalanmasına karşın, hemen her konuda taban tabana zıt koşullar içermektedir. Üç yıl içerisinde imzalanan bu iki antlaşmanın da farklı esaslar üzerine inşa edilmesinin temel nedeni ise Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra Anadolu'da başlayan Türk Kurtuluş Savaşı'nın kazanılmasıdır. Bu açıdan bakıldığında Sevr'in Birinci Dünya Savaşı'nın, Lozan'ın ise Türk Kurtuluş Savaşı'nın sonuçlarına göre düzenlendiğini söylemek mümkündür.

Sevr Antlaşması'nın, taslak hazırlanması, görüşmeler ve imzalanması süreçlerine bakıldığında, bu antlaşmanın Osmanlı Devleti'nin ağır aksak devamı için hazırlandığı, ama bir yandan da Birinci Dünya Savaşı'na katılan Türklerin cezalandırılmasının amaçlandığı görülür. Buna karşılık Lozan Antlaşması, Osmanlı Devleti'nin yerine kurulan yeni Türk devletinin varlığını tescil eden bir sözleşme niteliği taşımaktadır. Kısacası Sevr, eski ve çağın gerisinde kalmış bir devletin varlığının devamını öngörürken, Lozan bu eski devleti sona erdiren ve yeni bir devletin kurulmasına olanak sağlayan bir siyasal belge olmuştur.

İmza öncesindeki askeri ve siyasi süreçleri, konferans aşaması ve temsilci yapısı farklı olan ve neredeyse zıtlık olarak değerlendirilebilecek ayrılıklar, antlaşmaların içeriklerine de yansımıştır. Askeri, siyasi konulardan ekonomik ve mali sorunlara, sınırlardan azınlıklara kadar uzanan çok geniş bir alanda her iki antlaşmanın farklı esaslar üzerine inşa edildiği görülmektedir.

Farklı esaslar üzerine inşa edilmek ise antlaşmaların sonuçlarını da farklı kılmıştır. Şöyle ki; Sevr Antlaşması Doğu Akdeniz'de savaşı ve çatışmayı sona erdirmeye çalışırken, yorgun Müttefikleri daha da yıpratırken, Lozan görüşmeleri sırasında bu yorgunluk da etkili olmuş ve barışa giden süreç Lozan Antlaşması ile tamamlanmıştır. Daha açık bir ifadeyle Sevr savaşa, Lozan barışa yol açmıştır. Dahası Sevr ile şiddetlenen savaş, Lozan'da atılan imzalarla kısmen de olsa kısa sürerken, Lozan'da sağlanan barış uzun yıllar, günümüze değin devam etmiştir.

İmzalanmalarına yol açan siyasi ve askeri gelişmelerin farklı olması, her iki antlaşmanın ruhuna da yansımıştır. Birinci Dünya Savaşı'nı kaybeden Osmanlı Devleti, son derece edilgen bir şekilde kendisine dikte edilen Sevr'i imzalamak ve antlaşma metninde yer alan dayatmalara razı olurken, Kurtuluş Savaşı'nı kazanan TBMM, Lozan Konferansı'nda eşit diplomasi ikliminde müzakereleri yürütmüş ve istediklerini büyük ölçüde elde etmiştir.

Belki Lozan, Sevr ve öncesindeki antlaşmalardan bağımsız düşünüldüğünde, bazı yönlerden eksik ve askeri üstünlük sağladığını düşünen Türk tarafı için tümüyle tatmin edici bulunmayabilir. Ancak başta Sevr olmak üzere, Osmanlı Devleti'nin son iki yüzyılında imzaladığı antlaşmalarla mukayese edildiğinde ise Lozan Antlaşması'nı büyük bir zafer olarak telakki etmek mümkündür.

Hangi açıdan bakılırsa bakılsın, Lozan Antlaşması ile Türkler, istedikleri bazı toprakları alamamışlardır, fakat askeri ve siyasi açıdan kontrollerinde bulunan hiçbir toprak parçasını da terk etmemişlerdir. Bu bağlamda özellikle Musul ve Hatay için “verildi” sözü değil, “alınmadı” ifadesi daha açıklayıcıdır. Daha açık bir ifadeyle Lozan Antlaşması'nda elde edilemeyen araziler, Birinci Dünya Savaşı ve öncesindeki savaşlarda Osmanlı Devleti'nin elinden çıkmış olan bölgelerdi. TBMM Hükümeti ise Osmanlı Devleti'nin ulaştığı bütün toprakları değil, Osmanlı'nın kaybetmiş olduğu askeri, siyasi ve ekonomik bağımsızlığı yeniden kazanmayı hedeflediği için, Lozan'daki görüşmelerde bu hedefe uygun bir strateji izlemiş ve bunda da başarılı olmuştur.

KAYNAKÇA

Resmi Yayınlar

Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi, II. Dönem, C. I.

Kitaplar

Atatürk, Mustafa Kemal, **Nutuk**, C. II, Türk Devrim Tarihi Enstitüsü Yayınları, İstanbul, 1960.

Bayur, Yusuf Hikmet, **Türkiye Devleti'nin Dış Siyaseti**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1973.

Bilsel, Cemil, **Lozan**, C. II, İstanbul, 1933.

Erim, Nihat, **Devletlerarası Hukuku ve Siyasi Tarih Metinleri**, C. I, İstanbul, 1953.

Gürcan, Yılmaz, **Lozan Barış Konferansında Boğazlar**, Alfa Yayınevi, İstanbul, 2003.

Karacan, Ali Naci, **Lozan Konferansı ve İsmet Paşa**, İstanbul, 1943.

Macmillan, Margaret, **Paris 1919: Dünyayı Değiştiren Altı Ay**, (Çev. Belkıs Dişbudak Çorakçı), ODTÜ Geliştirme Vakfı Yayıncılık ve İletişim A.Ş., Ankara, 2004.

- Meray, Seha L. – Olcay, Osman, **Osmanlı İmparatorluğunun Çöküş Belgeleri**, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Ankara, 1977.
- Sonyel, Salahi R., **Türk Kurtuluş Savaşı ve Dış Politika. Mondros Bırakışmasından Büyük Millet Meclisi'nin Açılışına Kadar**, C. I, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1973.
- Soysal, İsmail, **Tarihçeleri ve Açıklamaları İle Birlikte Türkiye'nin Siyasal Antlaşmaları**, I. Cilt, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1983.
- Şimşir, Bilal, **Lozan Telgrafları**, C. II, Türk Tarihi Kurumu Yayınları, Ankara, 1990-1994.
- Tansel, Selahattin **Mondros'tan Mudanya'ya Kadar**, C. III, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1978.
- Ulubelen, Erol, **İngiliz Gizli Belgelerinde Türkiye**, İstanbul, 1967.
- Uzun, Hakan, **Atatürk ve Nutuk**, Siyasal Kitabevi, Ankara, 2006.
- Ürer, Levent, **Azınlıklar ve Lozan Tartışmaları**, Derin Yayınları, İstanbul, 2003.

Makaleler

- Çağla, Tahir, “Türkiye’de Deniz Kabotajı Tekeli”, **Lozan’ın 50. Yılına Armağan**, İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi, İstanbul, 1978.
- Ertan, Temuçin Faik, “Lozan Konferansı’nda Temsil Sorunu” , **Atatürk Yolu Dergisi, Lozan Antlaşması Özel Sayısı**, Sayı: 53, 2013.
- Hamitoğulları, Beşir, “İktisadi Sistemimizin Oluşmasında Lozan Andlaşmasının Etkileri”, **Lozan’ın 50. Yılına Armağan**, İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi, İstanbul, 1978.
- İnce, Fuat, “Lozan Barış Antlaşması ve Ege Adaları”, **Atatürk Yolu Dergisi, Lozan Antlaşması Özel Sayısı**, Sayı: 53, 2013.
- Tağmat, Çağla D., “Lozan Barış Konferansı’na Yunanistan Tarafından Bakış: Venizelos’un Dünyasında Lozan”, **Dokuz Eylül Üniversitesi Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi**, XIV/29, (2014/Güz).

